

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗАРТ

ЗӨВЛӨМЖ

Зөвлөмж 1. Хуулиар эрх олгогдоогүй байхад хэм хэмжээний актыг тогтоон мөрдүүлэх, хэм хэмжээний актын улсын нэгдсэн бүртгэлд бүртгүүлэхгүй байх, хуулиар хэм хэмжээний акт тогтоох эрхгүй этгээд дүрэм, журам батлан мөрдүүлэх зөрчил арилахгүй, давтагдан гарсаар байгааг таслан зогсоож, урьдчилан сэргийлэх, захиргааны хэм хэмжээний актад мониторинг, үнэлгээ хийж, зөрчил дутагдлыг арилгах арга хэмжээг улсын хэмжээнд зохион байгуулах.

Авлигатай тэмцэх газраас Монгол Улсын Засгийн газар, Засгийн газрын гишүүд, салбарын сайд, аймгуудын иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, Засаг дарга нарт 2017-2019 онуудад хүргүүлсэн ЗӨВЛӨМЖ-д дурдсан асуудлууд бүрэн шийдвэрлэгдээгүй, зөрчил, дутагдал дахин илэрсээр байна:

1) Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.1.2-т "Хуульд заасан хязгаар, шаардлагад нийцүүлэн орон нутгийн зарим татвар, телбөр, хураамжийн хувь хэмжээг тогтоох" эрхийг зөвхөн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд олгосон байхад дээрх заалтыг зөрчин иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчид өөрт олгогдоогүй эрхийг хэрэгжүүлж, шийдвэр гаргасан;

2) Захиргааны ерөнхий хуулийн 64 дүгээр зүйлийн 64.1 дэх хэсэгт "Захиргааны хэм хэмжээний актыг хуулиар тусгайлан эрх олгогдсон захиргааны байгууллага батална" гэж заасныг мөрдөөгүй, мөн хуулийн 65 дугаар зүйлийн 65.1-д заасны дагуу хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад бүртгүүлж, улсын нэгдсэн бүртгэлд бүртгүүлэх заалтыг хэрэгжүүлдэггүй;

3) Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.2-т заасан "Энэ хуулийн ... 27.1.1, 27.1.4-27.1.6 дахь заалт, 27.2-27.4 дэх хэсэг, ... -т заасан тэмдэгтийн хураамжийн хэмжээг энэ хуульд заасан хязгаарт багтаан Засгийн газар тогтооно." гэж заасан байтал уг хэмжээг Засгийн газар бус Эрүүл мэндийн сайд ("Тэмдэгтийн хураамжийн төлбөрийн хэмжээ, зардлын жишиг") баталсныг эргэж нягтлах, хуульд нийцүүлэхтэй холбоотой зөвлөмжийг АТГ-аас Засгийн газар, Эрүүл мэндийн сайдад хүргүүлсэн боловч холбогдох арга хэмжээг авалгүй орон нутагт мөрдсөөр байгаа;

4) Захиргааны ерөнхий хуулийн 69 дүгээр зүйлийн 69.1-д "Хуулиар тусгайлан эрх олгогдсон захиргааны байгууллага өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа захиргааны хэм хэмжээний актад жил бүр хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийж, хэрэгжилтийн явц, үр дүнгийн тайланг цаашид авах арга хэмжээний талаарх саналын хамт хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад хүргүүлнэ" гэж заасныг үр дүнтэй хэрэгжүүлдэггүй зэрэг болно.

Зөвлөмж 2. "Засаг даргын нөөц хөрөнгийн зориулалт, зарцуулалтын нийтлэг журам"-ыг Захиргааны ерөнхий хуулийн шаардлагад нийцүүлэн мөрдүүлэх, Засаг даргын нөөц хөрөнгийг зориулалтын бусаар зарцуулах, урьдчилан төлөвлөж урсгал зардлаар хийж болох үйл ажиллагааг санхүүжүүлдэг зөрчил дутагдлыг таслан зогсоох, олон нийтэд ил тод тайлагнаж хэвшүүлэх, хяналт, хариуцлагыг сайжруулах арга хэмжээ авах.

Сангийн сайдын 2018 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн 318 дугаар тушаалаар батлагдсан "Засаг даргын нөөц хөрөнгийн зориулалт, зарцуулалтын нийтлэг журам"-ын

зарим зүйл, хэсэг, заалт нь албан тушаалтанд төсвийн хөрөнгийг үр дүнгүй зарцуулах боломжийг бүрдүүлсэн ба Захиргааны ерөнхий хуульд заасан шаардлага (захиргааны хэм хэмжээний улсын нэгдсэн санд бүртгэгдээгүй)-ыг хангаагүй хууль бус захиргааны актыг мөрдсөөр байна.

Засаг даргын нөөц хөрөнгөнөөс Улсын баяр наадам тэмдэглэх, зочид төлөөлөгч хүлээн авах, шагнал, урамшуулалд зарцуулдаг явдлыг таслан зогсоож, холбогдох хууль тогтоомжийг мөрдүүлэх, хариуцлага, хяналтыг чангатах арга хэмжээ авах нь зүйтэй.

Зөвлөмж 3. Төрийн болон орон нутгийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах журмын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд тавих хяналтыг сайжруулах, төлөвлөлт болон гүйцэтгэлийг үр ашигтай, ил тод, олон нийтэд нээлттэй болгож хөндлөнгийн хяналт тавих нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх, хууль тогтоомжийг зөрчиж шууд худалдан авалт хийх, анхны үнийн дүнг нэмэгдүүлж нэмэлт гэрээ байгуулан санхүүжилт олгодог зэрэг зөрчлийг таслан зогсоох, худалдан авалтын үйл ажиллагааг цахим хэлбэрт шилжүүлэх, цахим тендерийн үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох.

Төрийн байгууллагууд, төрийн болон орон нутгийн өмчит, өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн тендер, худалдан авалтын үйл ажиллагаанд холбогдох хууль тогтоомжийг мөрдөж ажиллаагүй, авлига, ашиг сонирхлын эрсдэл арилаагүй, зөвлөмж, шаардлага хүргүүлсээр байхад доор дурдсан зөрчил, дутагдал гарсаар байна:

- хөрөнгө оруулалтын ажлууд зураг, төсөвгүйгээр батлагдсан;
- тендер сонгон шалгаруулахдаа Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн 14-16 дугаар зүйлд заасан ерөнхий шаардлагыг хангаагүй компаниудтай гэрээ байгуулсан;
- худалдан авах ажиллагааг зохион байгуулалгүйгээр гэрээ байгуулж, тендерийн баримт бичгийг нөхөн бүрдүүлсэн;
- хэрэгжиж дуусаагүй, гэрээ дүгнээгүй ажил, арга хэмжээнд санхүүжилт олгосон;
- төрийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны чиглэлээр зохих сургалтад хамрагдаж АЗ сертификат аваагүй этгээдийг тендерийн үнэлгээний хороонд ажиллуулсан;
- хууль зөрчин шууд худалдан авалт хийсэн;
- тендерт хамгийн бага үнээр шалгарсан аж ахуйн нэгж нь гэрээний хугацаанд анхны үнийг дүнг нэмэгдүүлж нэмэлт гэрээ байгуулан төсвийн хөрөнгө завшсан г.м.

Зөвлөмж 4. Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр хийгдэх ажлыг урт, дунд болон богино хугацааны хөгжлийн хөтөлбөр, зорилттой нийцүүлэн төлөвлөх, "Орон нутгийн хөгжлийн сангийн үйл ажиллагааны журам"-ын хэрэгжилтийг нэг мөр хангуулах, хяналт мониторингийн ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулж, үр ашгийг үнэлж, дүгнэх, ил тод байдлыг хангуулах, олон нийтэд мэдээлэх дэвшилтэт арга хэлбэрийг нэвтрүүлэх, хариуцсан ажилтнуудыг чадавхжуулах, сайн туршлагыг солилцох ажлыг зохион байгуулах.

Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтаар хийх ажлыг төлөвлөх, батлахад иргэдийн оролцоог хангах талаар анхаарч ажиллах шаардлагатай. Хэдийгээр багийн иргэдээр хэлэлцүүлсэн гэх боловч холбогдох материалыг архивын нэгж болгодоггүй, техник, эдийн засгийн үндэслэл хийгдээгүй, зураг төсөвгүй ажлыг баталдаг зэрэг зөрчил, дутагдал арилахгүй байна.

Аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-аас <https://tusuv-oronnutag.mof.gov.mn/> цахим хуудсанд Орон нутгийн хөгжлийн сангийн үйл ажиллагааны журмын 9.9-д заасан мэдээллийг бүрэн байршуулахгүй байгаад дүгнэлт хийж, 2020 оны 1 дүгээр улиралд багтаан 2013 оноос хойшхи мэдээллийг нөхөж, бүрэн байршуулах, цаашид мэдээллийг тогтмол шинэчлэх, тус сангаас хэрэгжүүлсэн төсөл арга, хэмжээ, тэдгээрийн үр ашиг, алдаа дутагдлын талаарх хэлэлцүүлгийг цахимаар болон бусад хэлбэрээр өрнүүлж, олон нийтэд мэдээлэх ажлыг эвшүүлэх ажлыг тус тус зохион байгуулах шаардлагатай.

Зөвлөмж 5. Сум хөгжүүлэх сангийн үйл ажиллагаатай холбогддуулан хүргүүлсэн өмнөх зөвлөмжид дурдсан зөрчлүүд давтагдан гарч байгааг таслан зогсоох, буруутай албан тушаалтанд хариуцлага тооцох, хохирлыг нөхөн төлүүлэх, Сум хөгжүүлэх сангийн үйл ажиллагаа, олгосон зээлийн талаарх мэдээллийг олон нийтэд хүргэх дэвшилтэт аргыг тодорхойлж хэрэгжүүлэх, дүн шинжилгээ хийх боломжийг олон нийтэд олгох.

Авлигатай тэмцэх газрын зөвлөмжийг үр дүнтэй хэрэгжүүлээгүй, зээлийн эргэн төлөлт, зориулалтын дагуу ашиглаж байгаа эсэхэд хяналт тавьдаггүй, зээл олгохдоо барьцаа хөрөнгө авдаггүй, зээлийг буцаан төлөх төлбөрийн чадваргүй иргэнд зээл олгосон зэрэг зөрчлүүд арилахгүй байна. Мөн Сум хөгжүүлэх сангаас олгосон зээл, түүний талаарх мэдээллийг ил тод болгон сонирхогч этгээд танилцах боломж, нөхцөлийг бүрдүүлэх талаар үр дүнтэй арга хэмжээг авч хэрэгжүүлээгүй байна.

Засгийн газрын 2019 оны 04 дүгээр сарын 17-ны өдрийн хуралдаанаар Сум хөгжүүлэх сангийн үйл ажиллагаанд хийсэн улсын үзлэгийг 2019 оны 04 дүгээр сарын 25-ны өдрөөс 05 дугаар сарын 25-ны өдрүүдэд зохион байгуулж, дүнг 2019 оны 07 дугаар сарын 01-ний дотор Засгийн газрын хуралдаанд танилцуулахаар шийдвэрлэсэн. Улсын үзлэгийг заасан хугацаанд явуулсан боловч үр дүнг тайлагнах ажил хийгдээгүй тул үүргийн биелэлтийг хангах, цаашид уг сангийн үр өгөөжийг дээшлүүлэх, хяналтын тогтолцоог боловсронгуй болгох, өр төлбөрийг барагдуулах, мэдээллийн сангийн ил тод, нээлттэй байдлыг хангах, иргэд олон нийтийн зүгээс хяналт тавих боломжийг олгох чиглэлээр дорвитой арга хэмжээ авах нь зүйтэй.

Зөвлөмж 6. Ашигт малтмал, газрын тос, байгалийн хий, цацраг идэвхт ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл шинээр олгох, хугацаа сунгах тухай шийдвэр гаргахад эцсийн өмчлөгчийн мэдээллийг авах зохицуулалт бий болгох.

Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл хүсэх өргөдөлд хавсаргадаг Хуулийн этгээдийн тодорхойлолт буюу Маягт К-04, Маягт К-02 дахь мэдээлэл нь хуулийн этгээдийн "эцсийн өмчлөгч"-ийг бүрэн тодорхойлж чадахгүй байна.

Зөвлөмж 7. Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хуулийн этгээдийн эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэл, өөрчлөлтийн бүртгэлийн үйл ажиллагааг хариуцан зохион байгуулж буй Улсын бүртгэлийн газар, Татварын ерөнхий газар, Ашигт малтмал, газрын тосны газрын хамтын ажиллагааг уялдуулах, мэдээллийн зөрүү үүсэхээс сэргийлэх, мэдээллийг хянан баталгаажуулах тогтолцоог бүрдүүлэх.

Ашигт малтмалын хайгуул, ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн бүртгэлийг 2019 оны 12 дугаар 11-ний өдрийн байдлаар судлан үзэхэд Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн газарт 436, Татварын байгууллагад 547 хуулийн этгээдийн эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэл бүртгэгдсэн. Эцсийн өмчлөгчийн мэдээлэлд орсон өөрчлөлтөө 46 хуулийн этгээд хуулийн этгээдийн бүртгэлийн байгууллагад бүртгүүлсэн бол татварын байгууллагад зөвхөн 2 хуулийн этгээд бүртгүүлсэн зэрэг зөрүүтэй бүртгэлүүд хийгдэж байгаа нь төрийн байгууллага хоорондын уялдаа хангалтгүй байгааг илтгэж байна. Мөн тусгай зөвшөөрөлтэй 2088 компанийн 63 хувь эцсийн өмчлөгчийн талаарх мэдээллийг бүртгүүлээгүй ба 2017 оны 11 дүгээр сарын 10-ны өдрөөс эхлүүлсэн бүртгэлийн үйл ажиллагаа нь 2018 оны 6 дугаар сарын 1-ний өдрийг хүртэл үргэлжлээд зогссонги байдалд орсон байна.

Зөвлөмж 8. Хууль тогтоомжоор тогтоосон өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр нийтэд мэдээлж, сурталчлах ажлыг тасралтгүй, үр дүнтэй зохион байгуулах. Ялангуяа, сайд, аймаг, нийслэлийн Засаг дарга нар хуулиар хүлээсэн өөрийн чиг үүрэгт хамаарах асуудлаар

ирүүлсэн өргөдөл, гомдлыг доод шатны байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлэхгүйгээр эцэслэн хариу өгөх хуулийн зохицуулалтыг чанд мөрдүүлэх.

Иргэдээс төрийн байгууллага, албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл, гомдлыг шийдвэрлэх тухай хууль батлагдаад удаж байна. Өнгөрсөн 25 жилийн хугацаанд 5 удаагийн хуулиар хэд, хэдэн нэмэлт, өөрчлөлт орсон байдаг. Цаг үе, нийгмээ дагаж төр, иргэний харилцаа ч мөн адил хувьсан өөрчлөгдөж байгаа тул хуулийн зохицуулалт өнөөдрийн хэрэгцээ шаардлагыг хангаж байна уу гэдгийг судлан үзэх шаардлагатай.

Авлигатай тэмцэх газраас 2019 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдөр Монгол Улсын Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газартай хамтран төрийн байгууллагын өргөдөл, гомдол хариуцсан ажилтнуудыг оролцуулсан **"Иргэдийн өргөдөл, гомдол: Шийдвэрлэлт, хяналт, тайлагналт"** сэдэвт форумыг анх удаа зохион байгуулсан. Энэхүү форумын зорилго нь иргэний гомдлыг шуурхай шийдвэрлэх, хяналт тавих боломжийг хангах, төрийн албан дахь хүнд суртлыг багасгах, авлигын эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх, иргэдийн итгэлийг нэмэгдүүлэх, ялангуяа иргэдээс хүлээн авч буй өргөдөл, гомдлын агуулга, хянан шалгах явц, шийдвэрлэлтэд хийх дүн шинжилгээний чанар, арга зүйг сайжруулахад чиглэж, төрийн байгууллагын өргөдөл, гомдол хариуцсан ажилтнуудыг чадавхжуулах явдал байсан.

Төрийн байгууллагууд хууль тогтоомжоор тогтоосон өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээг хэвлэл, мэдээллийн хэрэгслээр нийтэд мэдээлж, сурталчлах ажлыг тасралтгүй хийх ажил хангалтгүй байгаагаас хамааран иргэд тухайн нэг асуудлаар хаана, хэнд хандахаа мэдэхгүй байх тохиолдол гардаг нь иргэдийн бухимдлыг төрүүлдэг, мөн иргэдээс төрийн эрх бүхий дээд шатны байгууллагад хандсан асуудлыг хянаж үзэж шийдвэрлэхгүйгээр доод шатны байгууллагад шилжүүлэх явдал хэвшмэл болсон нь иргэдийн төрд итгэх итгэлийг бууруулах хүчин зүйл болж байна.

Зөвлөмж 9. Төрд учруулсан хохирлыг буруутай албан тушаалтнаар нөхөн төлүүлэх талаар хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх механизмыг бүрдүүлэх, асуудал хариуцсан холбогдох байгууллагуудтай үр дүнтэй хамтран ажиллах.

Албан тушаалтны буруутай үйл ажиллагааны улмаас төрд учирсан хууль бус хохирлыг нөхөн төлүүлэх талаар хууль тогтоомжийн зохицуулалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх механизмыг бий болгох, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Улсын ерөнхий прокурорын газар, Төрийн албаны зөвлөл, Үндэсний аудитын газар зэрэг төрийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, уялдаа холбоог хангах, мэдээлэл солилцох, сан бүрдүүлэх, дүн шинжилгээ хийх чиглэлээр идэвх санаачилгатай ажиллах шаардлагатай байна.

Зөвлөмж 10. Улсын Их Хурлын болон орон нутгийн сонгууль зохион байгуулахтай холбогдуулан орон нутгийн өмч, хөрөнгө, төсөв, мөнгө, хүн хүчийг улс төрийн үйл ажиллагаа, сонгуулийн сурталчилгаанд ашиглахгүй байхад онцгойлон анхаарч, аливаа ашиг сонирхлын зөрчил гаргах, авлигын асуудал үүсгэхээс урьдчилан сэргийлэх, хяналт тавьж ажиллах.

АВЛИГАТАЙ ТЭМЦЭХ ГАЗАР